

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 235 (1843) 21 dekabr 2018-ci il

Poeziyamızın Məmməd-Qayası və Qaya-Məmmədi

(əvvəli ötən sayımızda)

Yenə 1970-ci ildə yazdığı şeirlərindən birində "Vətən mənə oğul desə nə dedim? Mamır olub qayasında bitərdim" manifestini irəli sürmüşdü. Yenə o ildə qələmə aldığı şeirlərindən biri "Biri mənə şair dedi" adlanırdı və şairin şairliyi qarşısında heyrətini ifadə edirdi:

**Biri mənə şair dedi, dondum yerimdə.
Hər çiynimdən asıldı bir qurğuşun tayı.
Dünya məndən yer istədi bəbəkərimdə,
Elə bil ki, canlı yoxdu məndən savayı.**

Bəli, o illərdə də bu illərdə olduğu kimi yaddaşı oyanan canlı az idi. Xalq isə şairlərindən yaddaşı oyadan şeirlər istəyirdi. Yaşar Qarayev Məmməd Araz şeirlərinin bu xüsusiyyətini nəzərə alaraq yazırdı: "... yaddaş - ağır səviyyəsində dərk olunmuş vəhdət və bütövlüyün özüdür. Yalnız yaddaş olan yerdə təmlik var, əsrlər və nəsillər arasında bağlılıq var. Əsl, həqiqi, böyük Poeziya olan Məmməd Araz sözü də düşüncədə, əxlaqda və qeyrətdə belə yaddaşın ifadəsidir."

Bu günkü kimi yadımdadır: 25 may 1975-ci ildə yenidən fəaliyyətə başlamış Şəki Dövlət Dram Teatrında o zamankı Baş Göynük "Qafqaz" kolxozu zəhmətkeşləri tərəfindən Respublika Ali Sovetinə deputatlığa namizəd göstərilmiş şair Nəbi Xəzri ilə görüş keçirilirdi. Onu Söhrab Tahir və Məmməd Araz kimi şöhrətli şairlər müşayiət edirdilər. O tarixi görüşdə baş məruzəni mən etmişdim. Mənim çıxışından sonra tribunaya dəvət edilənlər ancaq və ancaq şeir oxumaq istəmişdilər. Məmməd Araz o görüşdə də Bəxtiyar Vahabzadəyə həsr etdiyi "Məndən ötdü, qardaşıma deydi ..." şeirini oxumuşdu. Bu görüşdən sonra aramızda çox isti münasibət yaranmışdı. Çox təəssüflər olsun ki, mənim rayonda yaşamağım üzündən əlaqələrimiz davamlı olmamışdı. Ancaq o görüşdən mənə bir foto-şəkil yadigar qalmışdır. İndi o foto-şəklə oxuculara təqdim edirəm. Budur, şair Söhrab tribunadadır. O Söhrab Tahir ki, onun haqqında 1960-cı ildə Məmməd Araz "Araz yadıma düşüb, Hər teli min havalı O saz yadıma düşüb!" şeirini yazmışdı. Əlbəttə ki, Arazdan keçib gələn Söhrab Tahiri görəndə Məmməd Arazın

yadına Araz düşməli idi!!! Təqdim edilən bu tarixi fotoda rəyasət heyətində oturanlar belə sıralanmışdır: soldan birinci Vaqif Aslan, 2-ci Şəki şəhər Partiya Komitəsinin təlimatçısı Tofiq Qaffarov, 3-cü Şəkiddən Respublika Ali Sovetinə deputat seçilən şair Nəbi Xəzri, 4-cü Şəki şəhər Partiya Komitəsinin II katibi Ənvər Nəzərli (sonralardan onun da qəzəlxan olduğunu bildim), 5-ci yer şair Söhrab Tahir (O tribunadada çıxış edir), 6-cı şair Məmməd Araz (əlini üzünə dayaq etmişdir), 7-ci Şəki Mədəniyyət şöbəsinin müdiri Kərim Kərimov, 8-ci Şəki rayon sovetinin şöbə müdiri Aydın Qaffarov.

III

1981-ci ildə "Bu dünyanın qara daşı gərməz" şeirinin müəllifi, sevimli şairimiz Musa Yaquba sanki ürək-dirək vermiş ki-mi

**Mən Arazda şaxələnən çinardım...
Ömrüm boyu tufan əydim, su yardım.
Xətainin qılıncını suvardım...
Məmməd Araz karandaşı göyərdi.**

deyə qürrelənən Məmməd Araz sonrakı illərin parodoksallığı ilə qarşılaşmalı oldu.

O illər, yaşlı nəslə deyə bilmərəm, ancaq o zamanın beyni "kommünizmin əxlaq kodeksi" ilə doldurulmuş gənc nəslə üçün ağılsız hadisələrlə başladı və baş alıb getdi. 1982- 1985-ci illərdə "jurnalist, humanist, doktor" Zori Balayanın "Ocaq" və "Yol" kitabları Moskvada çap və dünya dillərinə tərcümə edildi. Bu seriyadan olan yazılar, nitqlər və çıxışlar günbəgün çoxaldı.

"Dənizdən-dənizə Ermənistan" yaratmaq eşqi ilə çırpınanlar Azərbaycan tarixini və həqiqətlərini tamamilə dandılar. Ona Marks, Engels, Lenin, Stalin, Xruşşov,

Brejnevin əsərlərinə istinadən əsərlər yazıb elmlər doktoru, akademik olanların səbəbsizliyi Məmməd Arazı yandırmağa başladı. İlk növbədə hələ də babası Lenin, atası 26-lar olanlara, Stalinə, Xruşşova yazdıqlarını pozub Brejnevdən yazanlara - qramofon yazarlara, yuxarıda sadalanan adlara qafiyə axtaranlara üzünü tutdu, 1982-ci ildə "Köhnə qafiyələr-çaylaq daşları" şeirini yazdı və göstərdi ki, hər dəfə sel gələndə, yəni zaman dəyişəndə o sel o qafiyələri özü ilə yuyub aparacaqdır:

**Şairlər, sözləri buxovlamayın,
Gəlin yığışıra qafiyələri!
Təzə fikirlərə yaxın qoymayın
Üzülmüş, süzülmüş qiyafələri.**

**Nə qədər çay daşı çaylağı ovsun?
Çay beşir - sel təzə daş gətirməsə
Bəlkə ovçuluqdan doyar da ovçu
Hərdən torbasını boş gətirməsə.**

Elə sözügedən zamandan dilemma qarşısında qalan Məmməd Araz öz-özü ilə polemikaya girməli oldu. Hansı məqamda yaşamaq haqqının olub-olmamasını bilmək istədi: "ağılından qəlbinə gedən yolu bağladığına", "boğazına sarıyan ilanı tımarladığına" görə "yaşamağa haqqı olmadığı", lakin "məqamı gələndə Araz bənd", "arzuya bələdçi, şərə kəmənd olduğuna", "bütün keçilməzliyi Vətən adıyla keçdiyinə" görə isə "yaşamağa haqqı" olduğu qənaətinə gəldi.

1983-cü ildə "Tarixçi alimə" adlı şeirində o, dərin bir rixənd və hiddət ilə bəzi qramofon yazarlardan fərqlənməyən bəzi tarixçi alimləri məddahlıqdan əl çəkib elmə qayıtmağa dəvət etdi:

**.... Bir daşa tarixim yazılıbdısa,
Düz oxu, qoy olsun ikicə kəlmə.
Genişdi - geniş yaz, qısadı - qısa!
Üstündən götürmə, üstünə gəlmə!**

Tərifə öyrəşmiş tarixçinin mahiyyətdən daha çox formaya və görüntüyə meyl etməsi yalan şərhə, düşmən düşüncəsinə xidmətə gətirib çıxardığından Azərbaycan tarixi müsibətlər və bəlalar tarixinə çevrilir. Bəlkə də, bəzi tarixçilərin qalalardan xəzinə axtarmaq ənənəsi qalaların xalqın deyil, şahların müdafiəsinə xidmət etməsi ilə əlaqədardır. Məmməd Araz yazırdı:

**Bu qala bəlkə bir əsrin günahı...
Hər şamda min gözün yağı yanıbdı.
Qalaça küncünə qısılan şahın
Xalqı palçıq kimi tapdalanıbdı.**

Sovet dönməndə üç cildlik "Azərbaycan tarixi"nin akademik nəşri elmi hadisə hesab edilirdi, lakin onun I cildində (1961-ci il. Bax. səh.95-100.) erməni çarı II Arşakın və erməni knyazı Vardan Mamikonyanın Sasaniyə qarşı V əsrdə apardığı mübarizələrdən və qaldırdıqları üsyanlardan danışılırdı.

Bu necə Azərbaycan tarixi idi? Orada xristianlıq dövrü, demək olar ki, öz əksini tapmamışdı. Tarix qalamızın açarını bu

cür bədnam şəkildə özgələ verəndən sonra yalandan günahkar axtarmağa dəyərdimi?

**Çox da tərifləmə bu qalaçanı,
Axtar dünənimdə bu günü, axtar.
Kimin əlindəydi onun açarı?
Axtar, bu birinci düynü axtar...**

Bu düynü Məmməd Araz demişkən hər şeydən əvvəl elmdə və yaddaşda salmışdılar, özü də sapı özümüzəndən olan, başına keçə yamanmış baltalar bunu etmişdilər.

(ardı gələn sayımızda)

**Vaqif Aslan
AYB Şəki bölməsinin sədri
ADPU Şəki filialının baş müəllimi**

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ**